

De openbaarheid van terechtzittingen in strafzaken

De terechtzittingen in strafzaken zijn in de regel openbaar. Artikel 96, alinea 1 van de Grondwet bepaalt hieromtrent: 'De terechtzittingen van de Rechtbanken zijn openbaar, tenzij de openbaarheid gevaar oplevert voor de openbare orde of de goede zeden; in dit geval wordt zulks door de rechtbank bij vonnis verklaard.' Artikel 97 zegt verder: 'Elk vonnis is met redenen omkleed. Het wordt in openbare terechtzitting uitgesproken.' Deze openbaarheid werd en wordt als een waarborg aanzien voor de bescherming van de betichte. De vooronderstelling hierbij is dat het publiek de terechtzitting en bijgevolg de berechtingsfase aandachtig volgt, waardoor de rechtbank zich dan weer gecontroleerd weet, met als eindresultaat: een 'rechtvaardige' uitspraak, hetgeen betekent: een uitspraak 'na een eerlijk, correct en tegensprekelijk debat.'

De geschiedenis van de strafprocedure van de laatste eeuwen leert ons dat het publiek steeds een rol kreeg toebedeeld in de procedure. In het Ancien Régime, vóór de Franse revolutie, werd het publiek gebruikt – of moet ik schrijven misbruikt – bij de strafuitvoering, waarbij ingespeeld werd op de agressie, de wreedheid, de vergeldingsdrang van Jan Indestraat. Denken we maar aan de schandpaal die er het voorbeeld bij uitstek van vormt. Vandaag zullen weinigen nog durven voorhouden dat dit een waarborg inhield voor een eerlijke en menswaardige strafuitvoering. Het tegendeel lijkt mij echter wel aangetoond. De onderzoeksfase én de berechtingsfase werden echter volkomen geheim gehouden. Met de Franse revolutie en wat daar op volgde, kwam de aversie voor en de inversie van het systeem. De uitvoering van de straf werd aan het gezichtsveld van het publiek onttrokken terwijl de terechtzitting daarentegen essentieel openbaar werd. Deze omwenteling werd beheerst door het geloof in iedere individuele burger, en dus ook in Jan Indestraat. Hij zou de grootste waarborg worden voor een 'rechtvaardige en juiste' strafrechtsbedeling.

Wij schrijven vandaag echter 1983. Politieke revoluties in de aard van de hierbovengenoemde hebben we inmiddels niet meer gehad, maar dit heeft niet belet dat het maatschappijbeeld ingrijpend werd gewijzigd. Ook de 'kwaliteit' van onze 'inzichten' is misschien veranderd.

Wanneer we nu het principe van de openbaarheid van de terechtzitting ter bescherming van de betichten toetsen aan de realiteit, dan kunnen wij alleen maar vaststellen dat de regel – gekoppeld aan zijn bestaansreden of zijn doel – enerzijds inherent mank lijkt te lopen, en dat hij anderzijds beperkt is opgevat en geen rekening houdt met de totaliteit en de gevolgen van het verschijnsel misdrijf. Hierna bespreken we enkele onderscheiden bedenkingen en/of vaststellingen die deze stellingname voeden.

Het strafproces zou geen 'tweestrijd' moeten zijn tussen twee partijen

De advocaat van de verdediging zou geen tegenstrever van de Heer Procureur

des Konings mogen zijn. Deze is trouwens geen 'openbare aanklager', zoals soms ten onrechte gedacht wordt. Beiden zouden ze moeten streven naar een ideaal dat in wezen hetzelfde moet zijn. Niemand 'wint' in een strafprocedure. Het belang van het individu dient de groep, en omgekeerd. 'Goede rechtspraak' komt zowel de maatschappij als het individu ten goede. Een overbestrafing dient de maatschappij niet: niet alleen kost zij de gemeenschap meestal te veel, louter economisch bekeken, maar daarenboven kan zij verbitterde mensen voortbrengen, hetgeen in ieder geval het algemeen belang schaadt. Een onderbestrafing komt misschien niet tegemoet aan de natuurlijke schuldgedachte welke bij het individu kan leven. In deze veronderstelling ondersteunt zij deze dan in te geringe mate enerzijds, en maakt zij het individu onvoldoende duidelijk hoe zwaar de maatschappij dan wel aan de feiten tilt anderzijds.

Naïef en simpel is deze gedachtengang zeker. Zij houdt geen rekening met een aantal maatschappelijke realiteiten, grote of kleine, maar het kan zeker geen kwaad om af en toe dat 'ideale' in herinnering te brengen.

'Het' publiek bestaat niet

Al wie niet rechtstreeks bij een bepaalde strafrechtspleging betrokken wordt als partij is een derde, en maakt dus deel uit van 'het publiek'. Dit publiek als gegeven kan men vergelijken met een verfwinkel: men vindt er verf van allerlei kleur, van allerlei merk, van allerlei kwaliteit en voor allerlei gebruik. Er is het publiek in de zaal en er is het lezerspubliek van de onderscheiden kranten en tijdschriften. Ieder publiek ervaart de procedure anders omdat de kanalen waarlangs de informatie komt anders zijn en omdat de conclusie op of van die informatie anders is al naar gelang de aanwezig zijnde premissen.

Er zijn derden die geen partij zijn in het geding, maar die een bepaalde relatie hebben tot de betichte, hetgeen hen onderscheidt van Jan Indestraat. Men denke hier in de eerste plaats aan de echtgeno(o)t(e), de kinderen, de bloed- en aanverwanten, de werkgever, de vrienden, ... Men zou ze kunnen kwalificeren als de 'betrokken derden'.

De aanwezigheid van publiek bemoeilijkt soms een goede rechtsbedeling

De aanwezigheid van de pers in de zaal vormt een niet te onderschatten negatieve katalysator. Mogelijk stimuleert zij het zwart-wit beeld tussen de procureur en de verdediging, en splijt zij als een soort wig het ideaal-streven en het 'gemeene' belang van al de partijen uit elkaar. Misschien zal het Openbaar Ministerie onbewust meer het accent leggen op het algemeen preventieve aspect van de bestrafing, terwijl de verdediging zich hierdoor meer in de hoek gedrongen weet en het Openbaar Ministerie ervaart als een aanvaller. Daarnaast kan het gebeuren dat een betichte in het kader van zijn verdediging melding dient te maken van uiterst persoonlijke gegevens. De aanwezigheid van pers en publiek, waaronder dus ook 'betrokken derden', kunnen in dat geval remmend werken, hetgeen regelrecht indruist tegen het 'dogma' dat de openbaarheid waarborgen inhoudt voor een goede rechtsbedeling, en dus voor de rechten van de verdediging.

De openbaarheid van de terechtzitting kan de resocialisatie van de betichte schaden, of hij nu veroordeeld of vrijgesproken wordt

Daar waar het ter discussie staat of Jan Indestraat de nodige waarborgen kan bieden voor een correcte rechtsbedeling, staat het mijns inziens vast dat diezelfde Jan meestal de oorzaak vormt van de erg moeilijk blijkende resocialisatie. Een stilaan ouder wordend begrip misschien, net zoals de vergevingsgezindheid, die er een hoeksteen van vormt.

Leert de realiteit ons niet dat het publiek zich, eenmaal op de hoogte gesteld van het strafrechtelijk verleden van één van haar leden, in ieder geval niet neutraal of gewoon opstelt? Zelfs in geval van vrijspraak moet de betrokkene optorren tegen zekere vooringenomenheden zoals 'geen rook zonder vuur', 'men heeft het niet kunnen bewijzen' of 'hij zal een goed advocaat gehad hebben'.

Het belang van de maatschappij wil dat het individu zich zo goed en zo snel mogelijk terug integreert. Ook het individu wil dit in de regel. De publiciteit rond de strafprocedure zou dit dus in de weg kunnen staan, in zoverre zij de groep inlicht over bepaalde vervolgingen tegen bepaalde personen.

Het spreekt vanzelf dat de manier waarop de pers informatie brengt i.v.m. strafprocedures, de gedeeltelijke oorzaak vormt van de in dit kader opgeworpen problematiek. Mocht de pers zichzelf opleggen om slechts de initialen van betrokkene te publiceren, dan zou heel wat onheil vermeden worden.

De openbaarheid van de terechtzitting schaadt de belangen van onschuldigen

De hierboven reeds genoemde 'betrokken derden' vormen de minst besproken en de minst beschermde groep bij de procedure. In zoverre de betichte schuld heeft aan het hem ten laste gelegde misdrijf, kwalificeren sommigen in zijn hoofd het hele publiciteitsvraagstuk als een aspect van de straf: 'iets waaraan hij of zij dan maar vroeger had moeten denken'.

Zonder op deze uitspraak in te gaan dient toch te worden vastgesteld dat zij ver afstaat van de betrachting van de eerste Belgische Constituante, nl. het publiek niet te betrekken bij de strafuitvoering omdat dit al te veel aan de inquisitie deed denken.

Helemaal anders wordt het wanneer men rekening wil houden met de belangen van onschuldigen. Zij worden dikwijls het slachtoffer van misplaatste handelswijzen. Natuurlijk houdt ieder redelijk en welopgevoed mens de dingen uit elkaar, zoals de schuld van de éne, en het leven van de andere. Ik kan alleen maar vaststellen dat Jan Indestraat niet altijd redelijk en welopgevoed is. De kinderen van de vervolgte moeten op school pijnlijke en beledigende opmerkingen verwerken. De partner van de vervolgte wordt een soort medeplichtige. Kort en algemeen gesteld: de hele omgeving van de vervolgte wordt in vraag gesteld met soms erg verstrekkende en totaal onrechtvaardige gevolgen voor deze mensen.

Ook hier zou de pers de scherpte van het debat kunnen wegnemen door geen persoonlijke informatie te verstrekken. Men zou zich kunnen afvragen waarop de 'geciviliseerde' en 'redelijke' dagbladen en tijdschriften dan toch wachten om uit eigen beweging een regel in die zin aan te nemen. Commercieel gezien verliezen zij hierdoor geen pluimen, hetgeen wel het geval zou kunnen zijn mocht het principe van de openbaarheid veranderen.

De openbaarheid van de terechtzittingen beschermt slechts in een minderheid van de gevallen de belangen van de betichte

Uitzondering gemaakt voor een minderheid van gevallen, vormt de aanwezigheid van publiek in de zaal absoluut geen waarborg voor een goede en correcte rechtsbedeling. Integendeel soms, in een aantal populaire processen verstoort zij gewoonweg de sereniteit waarop de betichte recht heeft. In de meeste andere gevallen heeft zij absoluut geen invloed, noch in goede, noch in slechte zin.

In dit verband heeft een goede rechtsbedeling bijvoorbeeld veel meer aan een tegensprekelijk vooronderzoek, of minstens, aan een vooronderzoek waarin de eventuele aanmerkingen van de verdachte of van zijn raadsman een effectieve plaats krijgen, hetgeen dan weer vooronderstelt dat de verdachte in kennis wordt gebracht van het onderzoek. Algemener gesteld: een evenwichtige procedure van bij de opening van het dossier tot en met de bestraffing, onderworpen aan een goed uitgebouwde rechtscontrole, beschermt de belangen van de partijen veel beter dan de aanwezigheid van Jan Indestraat. Het zou een misvatting zijn te denken dat de mening van het publiek altijd de juiste is en dat deze altijd het algemeen belang dient. De realiteit van de assisenprocedures waarin leken een participerende en veroordelende rol krijgen toegewezen, bewijst dat Jan Indestraat eigenlijk niet geschikt is voor rechtsbedelend werk. De strafjuristen die ervaring hebben in assisenzaken (beroepsmagistraten, advocaten) zullen bevestigen dat in 'slechte' zaken soms heel goede resultaten worden bereikt, en omgekeerd. Daarenboven blijft het slachtoffer er soms schandelijk in de kou staan. En de vaststelling dat kranten een determinerende rol kunnen spelen in de besluitvorming via de juryleden om, lijkt een goede rechtsbedeling in ieder geval onwaardig.

Uitgeleide

De motieven welke de makers van de hogergenoemde artikelen 96 en 97 van de grondwet bezielde, waren waarschijnlijk volkomen geldig in de context van die tijd als reactie op het schrikbeeld van de inquisitie. De rechtsstaat die uit die reactie ontstaan is moet zich echter ontwikkelen tot een volwassen en bijgevolg evenwichtig systeem, en nuances dienen aangebracht. Men moet er zich van bewust zijn dat de regel van de openbaarheid zich in bepaalde gevallen tegen zijn eigen doel of ratio keert en dat hij een aspect van de realiteit uit de weg gaat. Soms wordt de betichte in het geheel niet beschermd door de openbaarheid. Erger nog, onschuldigen worden soms het slachtoffer in naam van het principe.

Om in de toekomst de regel te verfijnen zou, in een eerste stadium, de mentaliteit bij de magistratuur, het parket en de verdediging moeten veranderen. Deze mentaliteitsverruiming zou men in de praktijk kunnen suggereren daarbij verwijzend, niet zo onmiddellijk naar dit editoriaal, maar naar het artikel 6, alinea 1 van het verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, dat rechtstreeks toepasselijk is in België en dat uitdrukkelijk bepaalt dat de toegang tot de rechtszaal aan pers en publiek kan ontzegd worden in het belang van de minderjarige of tot bescherming van het privé-leven van partijen.

Concreet kan in de praktijk het verzoek tot wat men soms noemt 'de geslo-

ten deuren' gericht worden aan de rechtbank, zowel door de verdediging als door de Heer Procureur des Konings in het belang van de 'betrokken derden'. Deze zouden immers moeten kunnen rekenen op de bescherming van het Openbaar Ministerie want zij zijn geen partij alsdusdanig in de procedure, maar zij maken deel uit van de maatschappij en hun belangen kunnen in ernstiger mate worden aangetast door een openbare terechtzitting dan deze van de niet betrokken derden door een procedure met gesloten deuren.

Het plegen van een misdrijf kan van onverantwoordelijkheid getuigen, hetgeen in dat geval de auteur ervan verweten wordt. Wanneer deze dan ter zitting zijn verantwoordelijkheid opneemt en de gesloten deuren vraagt in het belang van 'betrokken derden', lijkt het onlogisch om hieraan geen aandacht te besteden. Wanneer het privé-leven van de betichte *sensu stricto* in het gedrang komt, kan ik aannemen dat hierop niet als vanzelfsprekend wordt ingegaan. Wanneer echter derde-onschuldigen hinder ondervinden van de procedure – en dit kan verder gaan dan men op het eerste gezicht denkt – dan vind ik het ethisch aangewezen dat hierop in de mate van het mogelijke wordt ingegaan.

Wanneer men de rechtsonderhorige een beschermingsmaatregel oplegt in zijn eigen belang door middel van strafbedreiging, dan heb ik daar natuurlijk begrip voor (cfr. autogordel, helm ... enz.). Wanneer men echter diezelfde rechtsonderhorige een op zichzelf bediscuteerbare beschermings(maat)regel van openbaarheid opdringt zonder de mogelijkheid open te laten om er afstand van te doen in het belang van onschuldige derden, dan lijken mij de rechten van deze 'betrokken derden' fundamenteel aangetast. Daarenboven lijkt enige logica zoek wanneer men de vraag van de betichte om af te zien van de 'beschermings'-regel afwijst met als motivering dat hij of zij daar maar vroeger had moeten aan denken.

Tot besluit kan men dus stellen dat het principe van openbaarheid van de terechtzitting als principe dient gehandhaafd te blijven, hetgeen betekent dat het 'recht' op openbaarheid onaangetast blijft, maar dat de uitzonderingen in het belang van het privé-leven van de betichte en zeker van de 'betrokken derden' meer kansen dienen te krijgen in het uiteindelijke belang van de maatschappij. Wanneer men een bepaald 'recht' heeft, impliceert dit trouwens dat men er afstand kan van doen.

Jo Boon